

Kratak tumač V. poglavlja „de praeparatione remota ad ministerium praedicationis“ uputâ S. Congregationis Consistorialis ad 20. Juna 1917.

(Nastavak)

9. Moglo bi mi se prigovoriti. Ja sam kazao, da propovjednik valja da bude oduševljen za samu stvar, a ne da bude oduševljen za govorništvo, to jest za svoje dobro ime. Ali u čovjeku oduševljenja ne može nastati, ako čovjek ne vidi, da tu ima neko dobro za njega, dosljedno, ako on ne vidi, da će crpsti neku ugodnost. Odstraniti ugodnost, što je govornik sebi pretstavlja da će ubrati, ako bude lijepo govorio i ugodio slušačima, znači u njemu valja da se utrne svako oduševljenje. Prestane li oduševljenje, prestaje svaki rad. Čini se stoga da sam preveć strog, kada kažem, da se ne smije svoje dobro tražiti, što više, da ja svojim zahtjevima uništujem u korijenu svaku ljudsku aktivnost. Uništimo li jednom ugodnost, što se nadamo pribaviti sebi, uništujem i pobudu na rad. — Na ovaj prigovor odgovaram. Istina je, da neima rada bez pobude, a pobuda na rad može biti samo neko dobro, jer se valja ne će nikada odlučiti tamo ili amo, ako ne ima motiva, a motivi valja da budu neko dobro. Ali koliko je govorniku dobro njegov ugled, njegov glas (dobro ime) nije manje dobro »*reformatio vitae populi*« kojemu narodu on govori, i kojega je on svojom oduševljenom riječi potisnuo da dobro misli, plemenito osjeća. Ovo su dva dobra, koja mogu biti motivi čovjeku da se odluči na rad. Kada se govori o dobru, što čovjeka odlučuje na rad, valja imati pred očima onu razliku, izmeđju dobra i dobra, što su skolastični filozofi oštroumno istakli i naglasili a krije se u samoj stvari. Valja razlikovati dobro kao sredstvo (*bonum utile*) koje vodi k svrhi (svrha je dobro tendencije); i dobro, koje je svrha same tendencije (*bonum honestum*); dobro, koja ugodnost, što nužno slijedi iz postignuća svrhe iliti dobra na kojega se je smjeralo (*bonum delectabile*). Tko ima ovo pred očima, jasno vidi, da samo *bonum honestum* jest i ima biti svrha težnje i aktivnosti ljudske, to jest da samo *bonum honestum* može biti čovjeku motiv i pobuda na rad; a *bonum utile*, samo uvjetovno, u koliko vodi k *bonum honestum* a *bonum delectabile* u koliko je nužna posljedica, koja teče nužno iz *bonum honestum*. Imajući ovo pred očima teče nužno, da govornikov ugled pred publikom nije ni *bonum honestum*, ni *bonum utile*, niti *bonum delectabile*, dobro naime, koje teče iz *bonum honestum*, već je to samo vanjska mani-

festacija dobra, koje se zove honestum i njegov odraz, koje dobro da ne bi postojalo, ne bi niti bilo te manifestacije. Onaj, koji je zbilja krjepostan, stječe dobar glas, da je krjepostan, onaj, koji je učen, stječe glas, da je učen itd. toga glasa dobra ne bi bilo, da ne bi prije bilo krjeposti i učenosti. Ova manifestacija nadvornja dobro je, u koliko je vjeran odraz nekoga dobra, što se u čovjeku krije, a ona u sebi dobro nije niti može biti, jer je ona znak dobra. Budući da je moguće, da manifestacija nadvornja može i ne biti vjerna, već posve kriva, naime kazati nešto, što nije u realnosti, kao na pr. kada se jednoga smatra najpoštenijim, a on da bude najzadrtiji lopov, iliti iskrenim a on da bude najjači varalica: ta manifestacija nije dobro niti u koliko je manifestacija, a to zato, jer ona je znak nečesa, što ne postoji. Sva vrijednost manifestacije ovisi o vrijednosti stvari, a ne obrnuto vrijednost stvari o vrijednosti manifestacije: zdravo lice sa živahnim očima, preko kojega se prevlače punane jake crte, odaju zdravlje i krjepčinu onoga tijela, i vrijednost im je u tomu, što odražuju tjelesno zdravlje; maska, pak bila majstorski napravljena, pa namaknuta na lice bolesna čeljadeta, vrijednosti ne ima, jer pod tom maskom čeljade ostaje bolesno i ako mu maska kaže sve drugo. Krive vanjske manifestacije nijesu dobro za onoga, o komu manifestiraju dobro, koje ne postoji, jer tim dotični bolji ne postaje; ako je trul, takovim i ostaje; nijesu dobro za druge, jer se tim drugi zavode u prijevaru, a dobro može samo biti, kada je naslonjeno na istini.

Pitam: može li govorniku slava njegova imena biti motiv da se odluči na rad? Odgovaram: može; ali svrha njegovu radu, prema kojoj čitav njegov rad išao bi, valjalo bi da nešto uradi, odakle bi slava ta potekla. Razlog je jasan, jer slava imena jest manifestacija nečesa i odraz, a to nešto valja prije da se stvori i da postoji, ako se hoće da se manifestira slava imena. Taj dakle govornik morao bi prije nešto stvoriti, to jest nešto svojim govorništvom postići, što bi mu donijelo slavu njegovu imenu; stoga slava njegova imena ne bi mogla biti taj bonum honestum (bio takav u zbilji, bio samo prividno, sve je jedno) koji jedino može odlučiti ljudsku volju da okrene tamo ili onamo, da radi ovo ili ono. Što bi govornik dakle morao uraditi i što prije postići da glasovit postane? Ovo od dvoje: ili sve sile svoje uložiti da postigne ono, što mora da postigne evangjelski propovjedalac, to jest reformationem vitae prema onom: »Ite docete omnes gentes... servare omnia quaecumque mandavi vobis«, ili se služiti drugim sredstvima, koja

ne imadu ništa zajedničkoga sa evangjelskim propovijedanjem, kao na pr. sa umjetno stvorenom reklamom, prilagodjivanjem idejama one okoline. u kojoj se govori, upotrebljavanjem t. zv. *fucatareloquentia*, koja opsjenuje pameti i zablještuje oči nevještih narodnih masa, te joj čini vidjeti čega nema. Ako se govornik lati ovih zadnjih sredstava, i ako mu pogje za rukom da postane glasovit pred nevještim masama, ne može odatle crpsti velike ugodnosti, kao što ne može crpsti zadovoljstva bolesna osoba, koja kuša da svim mogućim načinima ispravi žutilo svoga lica, upale i izumrle svoje oči, ružne nabore svoga obraza, što mu prouzrokuje crv boli, koja mu truje čitav njegov organizam. Ovakva manifestacija nije dobro niti u koliko je manifestacija, jer je manifestacija nečega, što ne postoji, čitava slava ostaje bez temelja, koja se vije zrakom poput dima, koji će se prvim ćuškom vjetra raspliniti i nestati. Ovakva manifestacija ne bi mogla pružiti nikakovih motiva čovjeku, da se odluči na ma bilo kakav rad. Imade, priznajem, nekih, koji se dadu zavesti od takove slave. ona im bude motiv da nešto rade, na ma bilo komu polju, ali ti niski duhom i ako nešto uzrade, njihov je rad besplodan za društvo; ako li su ti radnici evangjelski propovijedaoci, oni mogu požeti samo što usiju, a to što usiju moći će biti sve drugo, ali ne evangjelsko sjeme.

Upotrijebi li evangjelski govornik svoju snagu, da postigne ono, što ima da postigne, naine reformationem vitae, i pogje li mu za rukom, da on to postigne, odatle će zacijelo proteći njemu slava. i tu slavu on će odista zaslužiti, jer je tu vjerni odraz njegova djela, vjerni odsjev onoga bonum honestum, što je postigao svojom govorničkom vještinom. Ovu svoju slavu govornik može smatrati na dvostruki način. Ako on bude ovu slavu smatrao kao motiv, i ona bude njemu bila pravi motiv, koji ga je odlučio na evangjelsko propovijedanje, te u slučaju, da mu ta slava ne bi bila nadošla, on se ne bio odlučio; u ovom slučaju govornik i ako bi pobrao evangjelskog ploda, ne bi bilo ipak pohvalno njegovo postupanje. A to stoga što bi podčinio svojoj slavi reformationem vitae, potpоставio bonum honestum samoj manifestaciji toga dobra. Što dakako ne smije biti, jer se kaže u govorniku neka *vitiositas*, a ta je *vitiositas* u tomu što se smatra da je više manifestacija dobra nego samo u sebi bonum honestum i što je privatno svoje dobro predpostavio višemu tugjemu. A može govornik smatrati svoju slavu ne kao motiv, koji ga je odlučo na rad, jer da ne bi bilo te slave, sve jedno bi se bio odlučio; već kao nužnu posljedicu, koja prati bonum

ne imadu ništa zajedničkoga sa evangjelskim propovijedanjem, kao na pr. sa umjetno stvorenom reklamom, prilagodbom idejama one okoline, u kojoj se govori, upotrebljavanjem t. zv. *fucatareloquentia*, koja opsjenjuje pameti i zablještuje oči nevještih narodnih masa, te joj čini vidjeti čega nema. Ako se govornik lati ovih zadnjih sredstava, i ako mu pogje za rukom da postane glasovit pred nevještim masama, ne može odatle crpsti velike ugodnosti, kao što ne može crpsti zadovoljstva bolesna osoba, koja kuša da svim mogućim načinima ispravi žutilo svoga lica, upale i izumrle svoje oči, ružne nabore svoga obraza, što mu prouzrokuje crv boli, koja mu truje čitav njegov organizam. Ovakva manifestacija nije dobro niti u koliko je manifestacija, jer je manifestacija nečega, što ne postoji, čitava slava ostaje bez temelja, koja se vije zrakom poput dima, koji će se prvim ćuškom vjetra raspliniti i nestati. Ovakva manifestacija ne bi mogla pružiti nikakovih motiva čovjeku, da se odluči na ma bilo kakav rad. Imade, priznajem, nekih, koji se dadu zavesti od takove slave, ona im bude motiv da nešto rade, na ma bilo komu polju, ali ti niski duhom i ako nešto uzrade, njihov je rad besplodan za društvo; ako li su ti radnici evangjelski propovijedaoci, oni mogu požeti samo što usiju, a to što usiju moći će biti sve drugo, ali ne evangjelsko sjeme.

Upotrijebi li evangjelski govornik svoju snagu, da postigne ono, što ima da postigne, naine reformationem vitae, i pogje li mu za rukom, da on to postigne, odatle će zacijelo proteći njemu slava, i tu slavu on će odista zaslužiti, jer je tu vjerni odraz njegova djela, vjerni odsjev onoga bonum honestum, što je postigao svojom govorničkom vještinom. Ovu svoju slavu govornik može smatrati na dvostruki način. Ako on bude ovu slavu smatrao kao motiv, i ona bude njemu bila pravi motiv, koji ga je odlučio na evangjelsko propovijedanje, te u slučaju, da mu ta slava ne bi bila nadošla, on se ne bio odlučio; u ovom slučaju govornik i ako bi pobrao evangjelskog ploda, ne bi bilo ipak pohvalno njegovo postupanje. A to stoga što bi podčinio svojoj slavi reformationem vitae, potpоставio bonum honestum samoj manifestaciji toga dobra. Što dakako ne smije biti, jer se kaže u govorniku neka *vitiositas*, a ta je *vitiositas* u tomu što se smatra da je više manifestacija dobra nego samo u sebi bonum honestum i što je privatno svoje dobro predpostavio višem ugnjenu. A može govornik smatrati svoju slavu ne kao motiv, koji ga je odlučio na rad, jer da ne bi bilo te slave, sve jedno bi se bio odlučio; već kao nužnu posljedicu, koja prati bonum

honestum: to jest motiv mu je bio i glavna svrha reformatio vitæ, on je htio to postići, on je to postigao, a odatle je nužno protekla slava njegovu imenu. U ovom slučaju i ako bi govorniku bila ugodna njegova slava, bilo bi posve korektno njegovo postupanje i bila bi u njemu *rectitudo voluntatis*, a to stoga što je on na prvom mjesu gledao da postigne *bonum honestum*; *finis operantis* bila je dobra a slava njegovu imenu, koja je potla nadošla, nužno je nadošla. On ako crpa ugodnosti i iz toga, pravem može crpsti, jer to se može smatrati nagradom njegova rada a to je: *bonum delectabile*. Ova dva slučaja, o kojim govorim, posve su različna: se tomu *bonum honestum*, kao sredstvo; u drugomu slučaju smjera u prvomu se glavno smjera da se postigne slava imenu i podčinja se na *bonum honestum*, to se postizava, a slava imena, što je odatle nastala, koja nije drugo no manifestacija toga *bonum honestum* nužno je nastala kao posljedica. U prvom slučaju ne ima *rectitudo voluntatis*; stoga ne ima tu ni zasluge; u drugomu je *voluntas recta* što je *ratio meriti*.

U prigovoru gore postavljenu, naime da sam ja utrnuo u čovjeku povode radu, kada sam ustvrdio, da se ne smije tražiti sebi dobro, to jest svoju slavu, moglo bi to vrijediti, kada bi slava imena bila jedini motivi da se čovjek odluči na rad; ali to istina nije. Čovjeka odlučuje na rad svaki *bonum honestum*, ono ga oduševljuje, zagrijava, i podržaje njegovu aktivnost. U našem slučaju reformatio vitæ *bonum* je *honestum* a kao takovo ne može a da ne bude čovjeku pobuda na rad. Tko zna ocijeniti vrijednost čista, krjeposna i neporočna života u narodima, komu se ne može ukriti blistavost i krasota nevinosti uzvišenost heroičkih moralnih djela, taj ne može a da ne uvidi veliku vrijednost »reformacije« života ondje, gdje bi je trebivali narodi; dosljedno takovi, kada bi svojom akcijom tu reformaciju postigli kod naroda i vidjeli mržnje naroda utrnute, pravicu prakticiranu, nevinost štićenu, u kratko: gdje bujno cvate krjepostan i neporočan život — ne bi moglo a da im to ne oblije duh milinom i nekom neopisivom ugodnosti. Ovo vrijedi za svakoga čovjeka, višim pravom valja da vrijedi i za evangjelskoga propovijedaoca, kojemu »reformatio vitæ« pruža čak jačih motiva, da se on zagrije za stvar i sve svoje sposobnosti posveti toj svrhi, nego li mu može pružiti plinovita aura njegova imena. Moralni libertinac drži u bescijeni praktično čist i krjepostan život, kada se promeće poput crva u kašu nemorala; a i evangjelski propovjedaoac takogjer praktično drži u bescijeni evangjelski nauk i moral,

kada svojim propovijedanjem traži sebe i svoju slavu, a ne *Jesum Christum et hunc crucifixum*, jer sebe pretpostavlja evangjelskom nauku.

Egoizma dakako imade i na pretek; ali istina nije da je čist egoizam jedini i prvi motiv čovječjemu radu već svaki bonum honestum čovjeka odlučuje na rad i njega oduševljuje, odakle ako proteče bonum dectabile i to dobro čovjeka veseli, pravom ga veseli jer to je nužna posljedica.

10. Kazao sam, da na treću kategoriju evangjelskih propovijedalaca spadaju oni, koji su zagrižani za samu stvar: propovijedaju ne s namjerom, da drugima ugode, već da neko dobro svojim govorništvom postignu: reformu života, iskorijenjenje zla, prakticiranje čiste krjeposti, zagrižanje za ljepotom i uzvišenosti kršćanskoga nauka. Nadodao sam da ovakovih najmanje imade, naročito izmegju početnika i mlagjih. Razlog je tomu ovi. Da se tkogod zagrije za jednu stvar, valja najprvo da vidi u toj stvari neki interes, neko dobro, a da vidi dobro to njegova inteligencija valja da bude dostatno otanjena (*intelligere* znači *intus legere*: u stvari čitati sve što imade i sjajna i tamna). Ako se ne upoznaju u jednom stroju dobro svi njegovi dijelovi, sva kolešća i poluge i svi odnošaji izmegju jednih i drugih, interesa taj stroj ne pobuguje i gleda se indifferentno. Osim poznavanja stroja i njegove upotrebe, valja da nam budu poznate i prilike, u kojima se taj stroj može upotrijebiti i dobri plodovi, koje će donijeti, upotreba toga stroja. Poznavanje stroja zahtijeva oštrijju inteligenciju; poznavanje prilika i plodova zahtijeva iskustva i erudicije. Ovo obadvoje u manjoj ili višoj mjeri fali početnicima i mlagjim; stoga mogli bi i ne vidjeti sav onaj interes, koji u sebi imade *reformatio vitae*, dosljedno mogla bi im ostati bar dijelom ukrivena ona krasota i sjaj plodova za socijalni život, što nosi sobom *reformatio vitae*, *vita pura et immaculata*, *vera virtus non facata*: a u tom slučaju pomanjkala bi pobuda, da se zagriju za stvar. U mladosti nije dostatno razvita inteligencija, a da i bude, njena upotreba nailazi na mnoge poteškoće, na koje ne nailazi kod zrela čovjeka. Te poteškoće na prvomu mjestu stvara bujnost prirode. Inteligencija je rasugjivanje, a rasugjivanje ispregjivanje pojmova izmegju sebe njihovo udruženje ili odvajanje. To je ona tajna moć ljudskoga duha, što se zove analiza i sinteza, kojom je vrhovni stvorac obdario čovjeka. Ta tajna moć ljudskoga duha, da privede kraju svoje operacije kako treba, traži mirnoću, ustrajnost, hladnu postojanost. U mladosti se priroda bujno razvija, ne može a da ne utječe na operacije njezina duha i da mu ih ne ometa i donekle sprečava.

Razumljivo je. Umne operacije traže, da im bude posve podvrgnuta vegetativna i životinjska strana u čovjeku. Svaka njena prebujanost ne može a da ih ne smetaju, kao na pr. kada tijelo uzme u se hrane, duševne moći bivaju ponešto svezane. U mladosti je vegetativni i životinjski dio najaktivniji, jer sebi pribavlja, što mu treba za dovršenje individua i podržavanje vrsti. Ova aktivnost, koja se okreće oko materije, ne može a da ne bude na ometu donekle onim operacijama, koje su čisto duševne. Osim inteligencije fali u mladosti iskustva, što se ne uči u knjigama. To ona može malo po malo sebi steći kada stupa u zreliju dobu, pa će joj ostati uvijek nešto da nauči i kašnje. Ovo su dva razloga, da neki između početnika ne vide čitav interes, i sjaj, što taj interes na sebi ima, naime »reformatio vitæ«, stoga nije niti čudo, da se oni i ne zagrijavaju zato, ili se ne zagrijavaju, koliko bi morali, već u propovijedanju Božje riječi njih zavodi nešto drugo: aplauz, slava.

11. Prvi uvjeti dobra evangj. govornika — kazao sam — znanje je bogosl. i folozofsko, i oduševljenje za samu stvar. U ovomu valja da se usposobi kler. — »Normæ« govore: »ab ipsa juventute obligantur formare clericos ad sanctam salutaremque prædicationem«. Ovdje imadu »Normæ« pred očima ne samo viša studia teološka, već srednja, kao što je gimnazija ili slična. Prema svrsi, koju su dosada imala gimnazija, a ta će — uhlvam — ostati i dalje, ona nijesu škole profesionalne, već odgojne, kojim je stvoriti ne strukovnjake niti profesioniste već razviti u mladosti sve duševne moći, da bi kašnje mogli postati profesionisti, i odgojiti volju da bi ona težila dobru, odgojiti um da bi on lako poznao istinu. Dok bude ovaj smjer ostao današnjim gimnazijama, ne ima sumnje, da su ona prva priprava i za evangjelskoga propovijedaoca. Tu, osim što će im se tanjiti i vježbati um, tanjiti će se i njihov ukus u izboru literarnih formi, koji će im služiti da zaodjenu svoje misli, što je dakako korisno i evangjelskom propovjedniku. To će postići čitanjem grčkih, naročito latinskih klasika i poboljih modernih pisaca. I ako bi današnje moderne literature htjele istisnuti stare klasike naročito latinske, za razlog, da i moderne literature mogu zamijeniti stare, jer im u ničemu ne zaostaju; ipak te moderne literature iz zahvalnosti morale bi se sjetiti, da one dosta duguju latinskoj, jer je latinska odgojila, bilo neposredno bilo posredno, sve druge. Druge knjevnosti kada su se osovile na svoje noge bit će i dalje pošle, jer ljudstvo stacionarno nije: al to ne čini da one nijesu ništa naučile od svoga nastavnika, da bi zaboravile, na

njea i njemu svaku zaslugu zaničkale. Stil, što ga imaju sve europske literature, oduzmljući acidentalne varijacije, kojima se svaka pojedina od drugih luči, latinska je zasluga, ona ga je stvorila i predala drugim kao baštinu. A da i ne bi bila zahvalnost, ima neki drugi jaki razlog, radi kojega europska moderna kultura morala bi držati u visokoj cijeni latinsku književnost i nju gojiti. Razlog je ovaj. Kada bi se moderna kultura posve raskrstila sa latinskom literaturom, te je istisla iz škola iz razloga, da ju mogu zamijeniti kao odgojno sredstvo i moderne literature, tim bi se izrovao nepremostivi bezdan između moderne i stare kulture, i jedna drugu ne bi više razumjela. Stara kultura sve do malo više od sto godina baština je gotovo isključivo latinskog jezika; sva ta kultura morala bi postati nijema modernim vremenima, a to bi bio zator same kulture, jer moderna kultura, koja je nastavak, ne bi mogla biti bez nje. — U gimnaziji učenjem klasične latinske i grčke literature evangjelski propovijedatelj neće samo otanjiti svoj literarni ukus, već će sebi otvoriti put, da on posegne za izvorima iz kojih teče ona nauka, koju mu je propovijedati narodima. Evangjelski nauk, evangjelska predaja predana je i hrani se u monumentima grčke i latinske književnosti.

12. »Normae«, kao što imaju pred očima srednje škole, imaju pred očima i više studia, a to su studia teološka. Neki možda misle, da dobar uspjeh u naucima stoji do programa studiorum i da je sve do toga, kako su studia uređjena. Ovo istina nije u čitavom opsegu. Stoji dakako i do programa uspjeh, ako se u program uzme u obzir duljina vremena, koja se ima nauku posvetiti, predmeti, koji su se dužni predavati; kvantitativ, koji se mora predavati, pa i didaktične generalne upute: ovo pomaže dakako. Ali to glavno nije. Glavno je dobar profesor. Dobar profesor, koji podučava i odgaja po zvanju a ne po zanatu: eto to je glavno. Ovakov profesor stvara programe i njih u praksu svagja, a ne stvaraju njega programi. Ovakav profesor vrijedi više nego stotinu programa, pa bili ovi otanjeni prema najprokušanim teorijama didaktičnim i pedagoškim. Ovakovi profesori ne stvaraju se od časa do časa, niti postaju, kada prime profesorsku ili doktorsku diplomu: oni posluju tek — ako imaju od naravi zvanja i ljubavi i oduševljenja da mladost odgajaju, — nakon oduljega vremena učenja, vježbanja i svoga vlastitoga iskustva, koje se ne stječe kroz par godina. Dobar će se uspjeh pobrati u naucima, ako se uznastoji, da se namjeste ovakovi profesori. Ovakovi profesori i ako ne će biti odmah u prvomu svomu

nastupu profesor omnibus numeris absolutus, taj će kašnje postati. Takov će se kroz prvo vrijeme svoga predavanja držati jednoga dobra auktora i savjesno pripravljati, da onu mrtvu riječ ožive, koja je u auktoru i tim utječe na svoje slušače onoliko, koliko može oduševljeni govornik utjecati; a megjutim taj profesor učiti će svoj predmet u samim izvorima. Tu će mu se ideje raširiti, duljim razmišljanjem pojmovi bolje razbistriti, pokazati prava vrijednost temelja i prava sveza izmegju principa i zaglavaka. Oduljim ovakvim proučavanjem on će dublje prodrijeti u svoj predmet i njim obvladati. U svojim predavanjima malo po malo osoviti će se na svoje noge, i neće poput gramofona ponavljati tugje formule i riječi, već će elaborat tradicionalne kršćanske nauke, istraživanja već prije učinjena na tom polju, umopvanje velikih teologa filozofa kršćanskih, čiju će nauku on usvojiti i u krv pretvoriti, ključati sve to bistro i jasno iz njegovih usta i pretakati se u pamet i dušu učenika. Školski tekst u ovakvim predavanjima, pomnjivo ispravljenim, iščeznuti će i uslugu će činiti učenicima tu, da im napomene neke tačke predavanja, imena, tekste, koji lako mogu ispasti iz memorije. Da budu urodila ovakova predavanja koristi, dakako treba da učenici budu armati calamo, kojim će zahvatiti u krupnom orizu ovakova predavanja, što će kašnje izvan škole proširiti i popuniti prema još svježom memoriji onoga, što su čuli. Ovakovih profesora predavanja mogu se nadati uspjehu, kojemu se možemo nadati, da će nam doći ex humanis viribus. Stoga sa didaktičkog i pedagoškog gledišta ne može se opravdati praksa, da jedan profesor nakon 6—10 godina predavanja odstupi, da dade mjesta mlagjemu. Taj razmak vremena od 6—8 ili 10 godina, razmak je vremena, u kojemu je taj profesor mogao nadopunjavati svoje znanstvene nedostatke i steći pedagoško iskustvo, da postane valjanim profesorom u jednom višemem odgojnomu zavodu. Kada bi on odstupio, odstupio bi u času, kada bi morao započeti predavanja.

13. Drugi uvjet dobra evangj. propovijednika kazao sam, jest zagrijanost i oduševljenost za kršćanski život, evangjelski nauk, kršćansku svetost. Odgojem valja stvoriti takav kler. Kada »Norma c« govore »efformare« imadu pred očima naročito studia superiora. Radeći se ovdje o odgoju, pitanje je: može li se zbilja odgojem stvoriti sve, što se hoće i kako se hoće i ondje, gdje se hoće. Pitanje je velikoga interesa. Može li se zbilja samim dobrim odgojem stvoriti svećenika juxta cor Dei to jest onakova, kakov bi morao biti? Na ovo pitanje ne može odgovoriti

nijedan pedagoški sistem: ni naturalistični, ni despotski, ni absolutni ni kršćanski niti ma bilo koji drugi. Jer svi ti sistemi istražuju: može se odgojem postići i kako se to može postići, da čovjek bude onakav, kakav bi morao biti. — Da čovjek bude takav, kakav bi morao biti, i svećenik bude, kakav bi morao biti, nije jedno te isto: ovaj zadnji pojam opsegom obuhvata prvi, a prvi je uklopljen u ovomu. Jer moglo bi biti, da jedan čovjek bude dobar čovjek, to jest kakav bi morao biti, a taj isti prenešen u svećeničke krugove bude loš i posye loš svećenik. — Pitanje mora da bude ovako postavljeno: može li odgoj činiti, da jedno lice postane vrstan pedagog, pa da to isto lice postane odgojem vrijedan matematik, dobar vojskovogja, ili dobar svećenik. Na ovak postavljeno pitanje odgovor je ovaj: to odgoj ne može postići apsolutno govoreći. Može odgoj to postići hipotetično govoreći, to jest, u slučaju, da u dotičnomu licu bude od prirode neka sklonost, da postane ili pedagog ili vojskovogja ili svećenik ili što drugo. Ne bude li tu te prirodne sklonosti, odgoj postaje u tomu pravcu nemoćan. A tomu je razlog, što odgoj može samo njegovati klicu, što je utajeno položena u prirodi, ali odgoj tu klicu ne stvara niti je može stvoriti, gdje je nema. Vrtlar će svojim kopanjem i okopavanjem, svojim gnojenjem i natanjanjem dobro odgajati bilje i usjeve; ali uz uvjet, ako bude sjeme već položeno u zemlju, bilje zasagjeno, inače je posao vrtlarev zaludan. Znam da pedagoški sistem, što se zove apsolutizam, suprotstavlja se ovomu mojemu mišljenju (bar uopće govoreći) jer predpostavlja, da čovjek od prirode nije ni dobar ni zao, stoga sve što imade i što stječe, stječe iz vana. Ipak iskustvo stoji za moje mišljenje i njega podupire.

Treba dakle, da nešto bude položeno u čovjeku od prirode. Ako dakle netko postane vrijednim pedagogom, ili matematikom ili vojskovogjom, osim odgoja valja da imade u sebi klicu iz koje će se to razviti: to se traži isto i za dobra svećenika. Ta prirodna klica, zove se drugim riječima zvanje. Odatle je nastalo zvanje za liječnika, zvanje za mornara, zvanje za profesora itd.

Božja Providnost, koja je stvorila svijet, njega podržaje i njim upravlja, krasno ga je uredila. Svu silu različitih stvari, što je rasijala tu, upriličila ih je prama jednoj konačnoj svrhi. Ta »*varietas*« in »*unitate*« stvara sklad u svijetu, radi kojega i zove se *κόσμος*. U onomu rekao bih kaosu, vlada ipak čudnovati red. Ljudi, koji su tu i sustopice se pojavljuju na pozornici ovoga svijeta, i ako sačinjavaju jednu *species*, svaki se ipak pojavljuje obdaren od prirode

nekim osobitim svojstvima, koja drugi ne imaju ili ne imaju u onolikoj mjeri. To čini da mogu zauzeti neka mjesta u društvu, koja drugi ne mogu zauzeti, ili ako ih zauzmu, da budu više na ometu, nego na korist: takovi budu u socijalnom stroju nespretno napravljena kolešca i poluge, koja radi svoje nespretnosti smetaju redovite funkcije toga stroja. Tko hoće da bude dobar za jednu profesiju, osim odgoja i dobre volje, tu se hoće da imade i naravnoga zvanja. To isto vrijedi i za dobra svećenika. Na prvomu mjestu pita se zvanje: to je ona prirogjena sklonost i ona neka osobita svojstva, koja su za to zvanje a ne za koje drugo. Ne bude li zvanja i najbolji odgoj može posve slabo pomoći. S. Pavao je to istaknuo »Nemo sibi sumat honorem nisi qui vocatur tanquam Aron.« A što se iznosi protiv ovoga »Si non es vocatus, fac ut voceris« ne pomaže, jer te riječi sve drugo znače, nego ono, što tko misli da one znače. — Sjećam se dobro otrag nekoliko godina išao sam u kolima iz Imotske put Spljeta. Uza me je bio neki svećenik, postariji, koji je dosta godina i župnikovao. U dugu putovanju našem imali smo dosta vremena da o svemu po malo govorimo. Pao je govor i o cura animarum, o svećenstvu, odgajanju naroda, o svećeničkomu zvanju. Taj mi je svećenik o sebi ovako iskreno govorio: »Šta sam ja znao, što je svećenik, što li redovnik, kada sam tamo stupio. Otac mi je uvijek govorio, budi svećenik, njima je lijepo, imati ćeš dosta jaspri. E pa kad je tako — promišljao sam, bit će mi dobro, kada se ima dosta jaspri, i ja sam postao svećenikom. Naš narod, koji uopće neima drugoga ideala do jaspri, nije mogao drugo ni pržiti, niti ja što boljega naučiti od njega: tako su me jaspri ubrojile u svećeničke krugove. Kašnje sam vidio i razumio, što je svećeničko zvanje i sve što se od njega traži, sve što on mora da ima; ali je to sve bilo kasno: koraka ja nijesam mogao natrag povući.« Naravno je, da ovakovim ne može a da ne bude težak svećenički život, a to stoga, što ne budući tu ljubavi ni oduševljenja za vršenjem svojih dužnosti, one će se vršiti — u koliko se budu vršile, preko volje, prisilno. Motivi će tomu vršenju biti: da svijet ne bude mrmljao, da crkveno starešinstvo ne bude zamjeralo; a gdje ne bude doprijeti oko ni starješina ni svijeta, tu će se lako glas savjesti umrtviti i svoje dužnosti potisnuti u pozadinu. — Teško je čovjeku snositi ono, što mu je dosadno i nije mu od srca, naročito, ako mu je to podnositi dulje vremena. Stoga takov će kušati, da, kako tako, tu dosadu života ublaži, ako mu nije moguće da joj potpuno izbjegne. On će se stoga početi baviti s onim, što mu je milije: ili sklapanjem prija-

teljstva ili skitanjem, ili igrom i veselim društvima ili trgovanjem, ili sakupljanjem novca (najpogibelnije napastovanje svećeniku) itd., da mu se u tomu tuga života ublaži i dosada, a neki će možda — naročito ako se budu našli u povoljnim prilikama — gledati da otjeraju od sebe uživanjem alkohola.

14. Kada »Normae« govore »efformare« ne misle da se može učiniti i stvoriti ono, što se može, već misle na ono, što je moguće i što dobar odgoj može stvoriti. Predpostavljaju »Normae« da su u sjemeništima, gdje se predavaju »studia superiora« onakovi pitomci, koji imaju zvanja za svećenički stališ i da se takovi moraju »efformare«. Stoga u riječi »efformare« ne uzimlje se u obzir i znanje. U slučaju, da bi bio koji kandidat, koji bi dao znakove, da on zvanja pravoga nema, valjalo bi ga otpustiti, jer od takovih ne bi se mogao »efformare« ni svećenik ni evangjelski propovijedatelj. Kada mladić prevaži dvadesetu godinu (osim nekih rijetkih slučajeva, a takovi budu i do smrti nestalni, neodlučni volubiles), već daje znakova, kojim će pravcem udariti, i osjeća u sebi sklonost. Valja mu otvoriti vrata, njega pomoći i zato ga usposobiti. Htjedne li se nešto od mladića postići, za što on u sebi ne osjeća nagnuća, znači toga mladića upropastiti i društvo štetovati postavljajući ga na mjesto, za koje on nije, pa i ne može da bude. Ne bude li imao mladić zvanja za svećenički staliž, otvoriti mu je izlaz, ne postavljati zaprijetku. Teško dakako — ja to shvaćam — bude crkvenim starešinama, kada vide da jedan mladić, kojega su hranili, brižno odgajali, kao što majka odgaja svoje dijete, okreće im legja baš u času, kada su se nadali, da će stati pobirati plodove, što su oni u taj duh dugo godina sijali. A koje pregaranje nije teško? Na svijetu pregaranja ne fali, a ova nam služe, da nam se duh pročisti. Boli duševne ne smiju čovjeka potišti već podignuti, u stalnom uvjerenju da što god se zgakja, zgakja se pod upravom Promisli Božje. Teško je to crkvenim starešinama, al uzimljući oni u obzir da svećenici — kao što je riječ — non sunt numerandi već ponderandi, obaziruć se i na to, da jedan dobar svjetovnjak može ništa manje dobra učiniti odnosno prama položaju, što zaprema, nego jedan svećenik, otvorit će onima, koji zvanja ne imaju, vrata od sjemeništa da bez straha istupe i traže drugo zvanje, koje im nagnuće njihove prirode kaže. Ovdje se moraju upotrijebiti sve katele koje iskušani razbor diktira, jer, kao što se može pogriješiti per excessum, tako se može pogriješiti per defectum. Statistike su vrlo poučne. Kada bi htjeli statistiku svratiti na naš slučaj; da iz prošlosti

nagagjamo budućnost, ja bih postavio ovo pravilo, koje sam stvorio svojim iskustvom, u pogledu redovničkoga zvanja, a to bi pravilo bilo ovo: »Sedamdeset po sto otpada od onih, koji se prijave, da će biti redovnici: neki odmah kroz vrijeme nižih nauka, neki kasnije u doba godine kušnje, a neki još kasnije poslije redovničkoga regjenja. A ostane ih cum perseverantia fmalj samo trideset postotaka«. Ako budu ti postotci nešto manji u kojemu slučaju, to bude stoga, što neke prilike prepriječe, da oni vrše, što su namjerali. Takovi ostanu na svom mjestu, ali stoga ne budu takovi kakov bi morali biti, već budu ni redovnici ni svjetovnjaci. Ovo, što navodim o redovnicima, može vrijediti i za mirske svećenike, da j bar u nekoj mjeri. Otpadu u opće govoreći nije uzrok nepotpun ili loš odgoj redovnički ili svećenički, već je razlog »non sum vocatus«. Može dakako biti uzrok otpadu loš odgoj, zli primjeri, napastovanja itd, ali ja sada o takovu otpadu n. govorim. Glavni razlog je otpadu: non sum vocatus, kao što je persaverantiae finalis, vocatus sum. Za potvrdu ovoga navodim činjenice, koje mogu svakomu upasti u oči. Imade slučajeva da su neki frekventirali niže škole, gimnaziju čisto svjetovnjačku, nikada za vremena svojih nauka zavirili u sjemenište, niti bili pod stegom i nadzorom, kakav imade u sjemeništima kod prokušanih pedagoga. Poslije svršenih svojih srednjih študija stupili su u bogoslovno sjemenište, tu apsolvirali svoje nauke, bili zaregjeni, pa stupili in curâ animarum. Ako se se takovi isporode sa nekim drugim, koji su u sjemeništima bili već od prve godine gimnazijskih nauka do četvrte god. teologije, vidjet će se velika razlika: ti sjemeništarcj zaostaju u mnogo čemu za onima, koji u sjemenište nijesu ni zavirili. Takogjer na bazi činjenica i iskustva može se kazati, da je među redovnicima čak sigurniji i bolji uspjeh onih, koji stupe u red kasnije, u zrelijoj dobi, od mnogih drugih, koji budu primljeni za rana u tako zvane Probandate ili Collegia redovnička. Ovim, što ovdje navodim, hoću da pokažem, da je glavna stvar »zvanje« i razlog otpadu »non sum vocatus« a ne mislim pokazati, da sjemeništa i odgojišta iliti tako zvanj internati ne vrijede za svećenički odgoj. Ja sam već na drugom mjestu čisto istaknuo — da me tkogod naopako ne shvati — da odgoj pomaže, njeguje klicu, koja s prirodom dolazi, koja klica mogla bi i izumrijeti da ne bude odgoja; ali odgoj tu klicu ne može položiti u ljudsku narav, gdje je nema.

15. Zvanje je glavna stvar, zvanje valja da se očituje. Na bazi iskustva može se kazati, da se pravo zvanje ma bilo za što ne

očituje sigurnim znamenjima ante pubertatem. Bude položena klica u naravi i prije puberteta, kadikad pojavljuju se u to doba znakovi, iz kojih se dađe nagovještati buduće zvanje toga čovjeka; al ti znakovi, i ako se u nekim slučajevima obistine, nijesu sigurni, da im se može slijepo vjerovati. Kašnje doba, koje nadogje, kada dijete prestane biti dijete a postane u fiziološkom značenju riječi čovjek; nove spoznaje svijeta i okoline, što se kašnje steku, mogu pobuditi druge težnje u čovjeku, koje prije tu postojak nijesu, jer je i predmet takovih težnja bio nepoznat, ili bolje, koj su utajene tu postojale, ali su čekale prigodu, da ih nešto pobudi. Kada je otac filozofa i matematika Pascal-a naumio da svoga sina zapopi, dađe ga učitelju, da ga podučava u latinskom jeziku. Latinska slovnica nikako nije išla u glavu malome Pascalu: bilo bi se možda mislilo, da je mali Pascal za ništa: ni za svećenika, ni za koju drugu profesiju. Htio se je slučaj, da dođe do ruku Pascalovih neki traktat geometrije; i netom ga je stao' čitati, dosta je bilo, da se uspiri u Pascalovoj duši iskra matematičke ženijalnosti te on postane kašnje ono što je bio. Pripovijeda Sv. Augustin o sebi, da mu je knjiga Ciceronova »Hortensius« koja mu je slučajno dopala ruku, rasplamtila želju za naukom, kojoj je on ostao vjeran sve do smrti. Ovim i sličnim primjerima, koji nam se pojavljuju u povjesti ljudstva, kaže nam se jasno, da valja čekati prigodu, koja će činiti da odskoči ona neka težnja i nagnuće u čovjeku, koja stoji poput iskre zatrpana u pepelu, a zove se zvanje. Stoga valja nešto vremena pričekati, dok mladiću preleti ispred oči čitav ciklus zgoda, u kojima bi možda mogla biti ona, koja bi dala povoda da se očituje njegovo zvanje.

16. Zvanje se traži na prvom mjestu svećeniku. Zvanje samo imati nije dosta, valja ga njegovati, u obrnutom slučaju to se zvanje može i ne razviti do potpunosti, pa bi se tada imalo svećenikâ, kojima bi nešto falilo; ili bi mogao nadoći tomu zvanju u susret koji oprečni pravac, pa bi se to zvanje moglo smesti i uništiti. Može koga priroda odnijhati da postane na pr. slikar, no bude li taj prisiljen, da obezbijedi svoj fizički opstanak, baviti se drugim zanatom; ne bude li imao dostatna vremena, niti upute u to umjeće, može biti slikar, ali slikar, kojemu će nešto faliti, da se naniže u čislo običnih dobrih slikara. Da se jedno zvanje odnjha, tomu su odregjeni odgojni zavodi, kolegija, internati i slično. Za tu su svrhu odregjena svećenička sjemeništa. Kazao sam na drugomu mjestu, da uvjet (između drugih) da jedan svećenik postane dobar evangielski propovijednik, jest da on bude zagrijan za samu stvar. Zagrijan za to neće biti, ako

ne bude na prvom mjestu zagrijan za kršćanski život, uzvišenost kršćanskoga nauka, reformu — prema evanđelju — naroda, za znamenito mjesto, što svećenik zaprema u društvu. Bude li oduševljen za sve ovo, i njegova će riječ oduševljena biti u crkvi i na propovijedaonici. — Za to odgoj u sjemeništu ima tamo smjerati: odgoj u širem i užem smislu, odgoj pameti i srca. Taj se odgoj neće postići, ako se bude samo za tim išlo, da se kandidati svećenstva oštro drže propisa stege, i njih vrše, već ako im se uzbudi u duhu uvjerenje i osvjedočenje o onomu, što obavljaju; ako im se postepeno bude otkrivala krasota i znamenitost svećeničkoga zvanja, znamenitost kršćanskoga nauka, znamenitost podržavanja čista morala u narodima, i uzvišenost onih, kojim je povjereno da čuvaju u narodima luč prave prosvjete, koja može samo stalna opstojati oslonjena na evanđjelskomu nauku. Kada se neko dobro upozna, ne možemo a da k njemu ne težimo, da ga zavolimo, za nj se zagrijemo; kada nam se krasota pojavi u svomu sjaju, ne možemo a da ne uživamo. Način otkrivanja onih sjajnih stranica, što kršćanski nauk nosi na sebi i svećeničko zvanje, nema biti u samim riječima, koje samo lepršaju već u riječima, koje su utvrđene činjicama i imadu u sebi uvjerljive moći i one zbilja uvjeravaju. I ovdje glavnu ulogu igra inteligencija. Kada se ova vješto čini razviti u mladosti, te rasvijetli svjetlom istine: ona uz istinu osvjedočenjem pristaje, kao gvožđe uz jaki magnet, i ta joj istina kaže direktivu njena budućega života. Riječi, koje ne imadu uvjerljive moći, već se oslanjaju na auktoritetu, onoga, koji govori, mogu imati nešto krepčine, ali ne višu, nego je auktoritet, koja krepčina može biti lako oslabljena, riječima protivnim ili koje knjige ili koga drugoga. Uvjerljive riječi mogu zagrijati trajno mladost za svetu stvar, koje zagrijavanje pojačavaju dobri primjeri odgojitelja, i primjeri, što nam pruža povjest, pročišćenih tipova, koji su rasvijetlili katoličku Crkvu, podiglo ljudstvo, svoj sveti rad dragovoljno prikazali na žrtvenik Bogu i ljudima.

17. Krasota i uzvišenost kršćanskoga nauka i svećeničkoga zvanja valja da bude poznata u glavnim, vjernim i sjajnim crtama i to će sa sobom dovesti zagrijanost. No, budući da se sa strane protivne iznosi koješta, što smjera da zamagli taj sjaj; ne valja prilikama vremena i mjesta to sve ukrito držati mladosti. Slika bolje odskače, kada se na platnu vidi *«clair-obscur»*, nego kada toga nema; istina bolje sjaje, kada se vidi i ono, što je hoće da potamni. Zgodno je, da se mladosti, naročito odraslijoj, gdje je

jače razvita inteligencija, pokažu i oni prigovori, što se iznose i protiv klera i religije, i da se dadu odgovori zgodni, temeljiti, oštro znanstveni, koji će uvjeriti. Ovo treba ne samo stoga, što će tim istina bolje odskočiti, već više stoga, što će mladi kler za to čuti, naročito kada izagje iz sjemeništa i stupi u vrevu ovoga svijeta. Ako to čuje, dok je još pod nadzorom svojih pdeagoga, uz temeljite odgovore, kašnje kada to isto čuje protiv svoga zvanja, ti ga prigovori naći će već pripravna, ali da ga nebi našli pripravna, mogli bi na njega nepovoljno utjecati, duh njegov obaviti sumnjama za najmanje, naročito ako takov ne bi imao nešto širih vidika i umne darovitosti. Ovo inače valja da bude u rukama vješta nastavnika, jer u obrnutomu slučaju to bi moglo više štetovati nego koristiti. Istina se dakako ne može uništiti, ali se može obaviti velom, kroz koje možemo vidjeti nešto, što nije tako, pa nevješti i neoprezni mogu i misliti da je tako. Ako tomu nije dorastao nastavnik svojom obrazbom, oštrinom suda, bolje je da šuti. Jedan profesor držao nekoliko apologetičnih svojih predavanja u nekom društvu. Predavanja ta pohagjali i neki inovjerci. U tim predavanjima iznašale su se neke objeckije, koje, dok su se podastirale slušačima, budili su interesa, u koliko su očekivali slušači odgovor, koji bi ih mogao zadovoljiti. Al mjesto temeljita odgovora, taj profesor vještim okretom govora izrugavao se je prigovorima, pa tim svršavao. To se je vrlo neugodno dojmilo nekih inteligentnijih slušača, pa je iz usta kojega izletjela riječ: ovo je pravi škandal. Ovim se je naškodilo i znanju i ugledu same struke, koja se je predavala. Ako imade koješta, što ne zaslužuje našega odgovora prema onomu: *responde stulte juxta stultitiam ejus*, dostojanstvenost branitelja ili govornika traži, da se preko toga mukom progje, ili mirno napomene; ali mjesto dokaza upotrijebiti samu ironiju odaje slabost duha i nesposobnost za odgovor: jer se na ustima onih, koji neznadu odgovoriti, ponajviše ironija pojavlja, i ona im je udružena sa izvrtanjem stvari najmilija, jer im je jedina njihova obrana. Može se kadikad i ironija uspješno i korisno upotrijebiti, naročito kada se radi »ad m o r e s r e f o r m a n d o s«; ali to tada, kada je već s druge strane očito dokazano, da je kakova teorija ili praksa neispravna, pa ipak da se unatoč svega toga pristaje uz takovu teoriju ili praksu, nju brani i podupire. — Prigovori ako se iznose, valja ih vjerno podastri, temeljito pobiti; jer u obrnutom slučaju u inteligentnijim slušačima mogu pobuditi sumnje, u slabićima uspiriti fanatizam, a fanatizam je zator svake istine.

18. Zaglavak je ovi. »Normae« sa svojim »efformare« kazale su, da ako se hoće stvoriti dobre propovijedaće evanđeoske treba: 1. da imaju zvanja za svećenički stališ; 2. da se takovi povjere obuki i odgoju onih, koji su zvani za to a ne koji to vrše kao koji drugi zanat; 3. da takovi imaju temeljito usvojiti poznavanje sistematske teologije i pomoćnih znanosti, kao što je filozofija; 4. takovi moraju biti zagrijani za samu stvar, a ne za propovijedanje samo; 5. a da budu zagrijani da valja uznastojati u sjemeništima, da ih se oduševi za kršćanski život, uzvišenost kršćanskoga nauka, reformu naroda, sjajnost svećeničkog položaja u društvu.

